

Kmiecik, Zenon

"Publicystyka literacka i społeczna",
Maria Konopnicka, oprac. Jan
Buculewski, Warszawa 1968 :
[recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 10/3, 424-426

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Należy sądzić, że monografia „*Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych*” w opracowaniu i wyborze Juliana Platta jest przykładem dobrego studium realizującego tego typu założenia⁸.

Janusz Śniadecki

II

Maria Konopnicka, *Publicystyka literacka i społeczna*, wyboru dokonał i opracował Jan Baculewski, Warszawa 1968, „Czytelnik”, ss. 704.

Omawiana praca zawiera zbiór najważniejszych artykułów i esejów Marii Konopnickiej, opracowanych przez wybitnego znawcę twórczości poetki J. Baculewskiego. W publikacji zamieszczono zarówno materiały już uprzednio publikowane przez Konopnicką, jak i jej prace rękopiśmienne przechowywane w różnych instytucjach. Praca poprzedzona jest obszernym wstępem, w którym dokonano oceny piśmiennictwa publicystycznego poetki na tle całokształtu jej twórczości. Należy się uznanie inicjatorowi i wydawcy tej publikacji za udostępnienie dotąd prawie nie znanej w takim zakresie publicystyki Konopnickiej. Baculewski w swej książce zamieszcza zarówno jej artykuły traktujące o sprawach kulturalnych, jak i społecznych. Na podstawie tych materiałów można się zorientować, jakie były poglądy estetyczne, społeczne i polityczne poetki.

M. Konopnicka zajmowała się również pracą redaktorską. Pod jej kierownictwem w latach 1884—1886 wychodziło pismo kobiece pt. „Świt”. Wydawca tego pisma S. Lewental stworzył Konopnickiej dobre warunki pracy redaktorskiej, powierzając jej kierownictwo literackie pisma, a sprawy administracyjne zlecił innej osobie. W tym okresie pogłębia się krąg zainteresowań dziennikarskich Konopnickiej. Dawniej podstawową formą jej wypowiedzi publicystycznej był esej, felieton, natomiast obecnie zaczyna ona także pisać reportaże. W bogatej pracy pisarskiej poetki publikowanej na łamach „Świtu” wyróżniają się radykalnymi tendencjami społecznymi właśnie jej reportaże. W specjalnej rubryce „Świtu” publikowała cykle szkiców z więzień i szpitali dla biedoty. Szkoda, że Autor nie zamieścił w tej publikacji więcej rodzaju materiałów.

Nie dość jasno zaznaczono też we wstępie, jaki wpływ miały doświadczenia redaktorskie Konopnickiej na jej publicystykę i twórczość poetycką. Jak wiadomo, właśnie różne spostrzeżenia i obserwacje środowisk ro-

⁸ Omówiona edycja „*Zabaw*” oddaje nieocenione usługi wielu nauczycielom języka polskiego szkół średnich, spełniając niejako rolę antologii pisarzy oświeceniowych, których dorobek literacki uwzględniono w programie nauczania, a pominięto w zmodernizowanych podręcznikach szkolnych.

Autor niniejszego pragnie serdecznie podziękować doc. drowi Mieczysławowi Ingłotowi za szereg cennych rad i wskazówek bibliograficznych.

botniczych, które miała okazję poznać przy zbieraniu materiałów do swych reportaży, przyczyniły się do radykalizacji jej poglądów społecznych. Badania A. Brockiej udowodniły bezspornie, iż praca Konopnickiej w „Świcie” miała wpływ na pogłębienie ogólnej problematyki obyczajowo-społecznej, na całość twórczości poetki. Wskazuje ona, iż wędrowniki reporterskie Konopnickiej przyczyniły się do powstania jej różnych pomysłów nowelistycznych.

Baculewski stara się także ocenić poglądy polityczne Konopnickiej na tle prądów owej epoki. Wydaje się, że Autor wysuwa zbyt śmiałą tezę, gdy twierdzi, że Konopnicka nie brała udziału w ruchu pozytywistycznym. Właśnie jej działalność jako redaktorki „Świtu” świadczy, że była ona związana z tym obozem. Baculewski, wychodząc ze słusznych założeń, iż Konopnicka zachowała swój oryginalny pogląd na wiele problemów społeczno-politycznych owej epoki, nie wyciąga z tego wniosków do końca.

W okresie 1882—1905 w społeczeństwie polskim dominowały dwie przeciwstawne tendencje: ugoda wobec zaborcy oraz konspiracja socjalistyczna i narodowo-demokratyczna. Jak wiadomo, czołowym organem ugody i konserwatyzmu politycznego był w tych czasach petersburski „Kraj”. Od wyjaśnienia problemu, jaki był stosunek danego twórcy do „Kraju”, uzyskać można odpowiedź, jakie stanowisko zajmował on wobec programu ugody. Konopnicka należała do grupy tych literatów, którzy współpracowali z „Krajem”. Zamieszczała tam swoje wiersze, nowele, artykuły o tematyce kulturalnej. Należy podkreślić, że na łamach tego pisma nie zabierała głosu w sprawach politycznych. Z korespondencji prywatnych (Meyeta z Orzeszkową) wynika, że Konopnicka współpracowała z tym pismem w celach zarobkowych. Nie można na przykład stanowiska poetki wobec ugody porównywać z postawą Prusa, który przez pewien okres ulegał wpływom polityków skupionych wokół „Kraju”. Konopnicka od początku swej działalności publicystycznej popularyzowała wiedzę o poezji narodowowyzwoleńczej okresu romantyzmu. Ten patriotyczny kierunek jest omówiony w sposób wszechstronny we wstępie. Jak podaje Baculewski, jej studia i szkice poświęcone tylko Adamowi Mickiewiczowi obejmują 50 arkuszy wydawniczych *in quarto*. Należy podkreślić, iż Baculewski zamieszcza w publikacji najbardziej reprezentatywne studia Konopnickiej o Adamie Mickiewicz.

W literaturze poświęconej Konopnickiej nie wyjaśniono dotąd, jaki był jej stosunek do konspiracji socjalistycznej i narodowodemokratycznej. Można jednak przypuszczać, iż solidaryzowała się ona z walką socjalistów i narodowych demokratów z ugodą, trójlojalizmem. W 1899 r. popierając walkę organizacji konspiracyjnej z ugodą, zerwała demonstracyjnie wszelkie kontakty z redakcją „Kraju”.

Na podstawie zamieszczonych w publikacji materiałów wydawcy udało się znakomicie ukazać radykalizm poglądów pisarki, które zawierają wiele składników socjalistycznej krytyki ustroju kapitalistycznego. W świetle tych materiałów ukazuje się rola poetki w obronie demokratycznych ideałów społecznych i swobody przekonań.

Praca Baculewskiego jest opatrzona notami i informacjami, które wyjaśniają czytelnikowi wiele niejasnych zagadnień w tekście. Obszerny wstęp, zawierający szereg koniecznych komentarzy, jest wartościowym wprowadzeniem do lektury książki.

Poczynione wyżej uwagi krytyczne i zastrzeżenia nie podważają starannej pracy edytorskiej Baculewskiego ani nie osłabiają naukowej wartości jego publikacji. Książka stanowi jedną z poważniejszych pozycji naszej literatury dotyczącej dziejów publicystyki polskiej.

Zenon Kmieciak

III

Joachim G l e n s k, „*Nowiny Raciborskie*” w latach 1889—1904. *Szkic monograficzny*, Katowice 1970, Wydawnictwo „Śląsk”, ss. 349.

Dobrze się stało, że ta ciekawie napisana książka ukazała się w jubileuszowym roku 25-lecia powrotu Śląska oraz innych ziem północnych i zachodnich do Macierzy. Gruntowna znajomość mechanizmu odradzania się świadomości narodowej ludu śląskiego w XIX i XX w. umożliwiała właściwe rozumienie procesów integracyjnych i wielkich przemian społecznych zachodzących na ziemiach śląskich w okresie Polski Ludowej.

Czasopiśmiennictwo polskie w latach niewoli narodu polskiego było najbardziej masowym i skutecznym instrumentem budzenia polskości i inspirowania ruchu wyzwolenieckiego. Rozwój prasy polskiej w zaborze pruskim w drugiej połowie XIX i na początku XX w. przebiegał w warunkach nadzwyczaj trudnych, bowiem była to epoka niezwykle intensywnie prowadzonej germanizacji. Jej wolność krępowały liczne zarządzenia państwowe, wysokie opłaty skarbowe stosowane wobec pism wykraczających poza ramy czysto informacyjne, szykanowanie redaktorów, wydawców itd.

Autor na podstawie dość licznych źródeł (egzemplarzy pism prasowych, archiwaliów, materiału wspomnieniowo-pamiętnikarskiego itp.) zaprezentował 16-letnie dzieje ludowego pisma śląskiego — „*Nowin Raciborskich*” (1889—1904; ukazywało się do 1921 r.), które razem z „*Gazetą Opolską*” (ukazywała się w latach 1890—1923) odegrały wiodącą rolę